

ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА В СУЧАСНІЙ СТРАТЕГІЇ ОСВІТИ

Нечепоренко Т.Б.

Донецький національний технічний університет

Як показує світовий досвід, особливо тих країн, які за відносно короткий проміжок часу досягли певних позитивних зрушень в суспільному житті, без ставки на освіту і науку, без значних інвестицій в їх розвиток, без підняття престижу високоосвіченої людини в суспільстві, такі досягнення неможливі. Складається враження, що сьогодні в Україні на державному рівні розуміння цього беззаперечного факту немає, тому й стратегія освіти виглядає не досить чіткою й зрозумілою. А, між тим, реалії ХХІ ст. диктують нові й більш складні завдання в галузі освіти. На жаль, поки що більше на рівні теоретичних досліджень усвідомлюється, що людство зможе вижити тільки в тому разі, коли стане гуманнішим. Отже, сучасна освіта не повинна обмежуватись вузькопрофесійною підготовкою майбутнього фахівця. В процес навчання у сучасному університеті повинен бути закладений «механізм розвитку особистості» (Ю. Лотман).

Дійсно, постає закономірне питання: кого саме повинні готувати вищі навчальні заклади? Звичайно, це фахівець який відповідав би міжнародним стандартам, адже в умовах глобалізованого світу – це об'єктивна необхідність. То має бути освічена, компетентна в професійному плані людина, готова до міжкультурної взаємодії, здатна до конструктивної творчої праці. Але водночас сучасна епоха вимагає включити в цей перелік і такі якості як моральність, відчуття відповідальності за долю країни і світу, орієнтація на гармонію з навколишнім середовищем, толерантність, інтелігентність. Таким чином, гуманітарна складова в сучасній освіті стає суттєвою і необхідною. Зрештою, саме такі фахівці потрібні не тільки з огляду вимог міжнародних стандартів, але вкрай потрібні Україні. А це означає, що необхідно виховувати їх як особистостей, патріотів, людей, які знають і поважають свою історію, культуру, мову, а також шанують культури інших народів, вміють використовувати кращі надбання світової культури, здатні до «діалогу різностей».

Сьогодні приєднання України до Болонського освітнього процесу, мабуть, не критикує тільки лінивий, наголошуючи на тому, що не треба забувати власні традиції і бездумно запозичувати чужий досвід, а найбільш радикальні критики навіть вважають, що нам ця система не підходить взагалі. Але ж, насправді, те, що відбувається сьогодні з освітою в Україні – наш власний витвір, бо наші чиновники

з Болонської системи взяли тільки форму, наповнивши її змістом, який має досить віддалене відношення до тієї системи. Що ж стосується дилеми: власні традиції чи запозичення, то в українській освітній традиції є гарний прецедент вдалого поєднання національних досягнень з кращими традиціями європейської освіти. Варто хоча б згадати, як успішно це було здійснено в XVII ст. в період створення Києво-Могилянської академії. Можливо, не зайвим було б вивчити цей досвід, який призвів до розквіту української освіти. А, крім того, згадати, що для цього успіху доклали руку державні діячі, меценати, які матеріально підтримували освіту, вкладаючи значні кошти, розуміючи, що поступ держави без цього неможливий.

Проблеми в сучасній українській освіті носять системний характер. тому й вирішення їх потребує системного підходу. Однією з найболочіших проблем нашої освіти є відсутність справжньої мотивації отримання якісного знання у студентів. Без неї усі педагогічні зусилля зводяться нанівець. Справді, який сенс «гризти граніт» науки, коли попереду невизначеність та й часто працевлаштовуються не ті, які були найкращими в навчанні. Адже в цілому система цінностей в суспільстві така, що не вимагає високої освіченості, а тим більше, інтелігентності. Відсутність мотивації, з одного боку, не спонукає студента до навчання, а з іншого, веде до падіння професійного рівня викладача. Без вирішення цієї проблеми освіта буде деградувати. Держава повинна зробити все, щоб пріоритет освіти в суспільстві став беззаперечним, в тому сенсі, що бути освіченою інтелігентною людиною – це має стати певною гарантією працевлаштування, життєвого успіху, самореалізації, поваги з боку суспільства і підтримки держави. То ж стратегією освіти мають бути саме ці установки: формування високопрофесійного фахівця, особистості, інтелігента. Цією стратегією і визначається роль гуманітарних дисциплін в освітньому процесі. Важливе місце в цьому сенсі належить, зокрема, філософії, бо саме вона формує світогляд людини, стимулює до пізнання світу, а також до самопізнання, до усвідомлення свого місця у світі, виховує людину як особистість, допомагає сформувати творче мислення. Свого часу засновник Львівсько- Варшавської філософської школи Казімеж Твардовський підкреслював цю виняткову роль філософії в університетській освіті: «Роблячи предметом своїх досліджень саму істину, освітлюючи шляхи, що ведуть до неї, створюючи теорію наукового пізнання, філософія стає союзником та провідником усіх, хто в якій-небудь галузі людських пошуків прагне істини. Вона пробуджує в нас критицизм, який оберігає нас від сліпого підкорення авторитетам, від

зручного задоволення милими нам інтелектуальними звичками, а також від зайвого довір'я до нашого людського, так сильно обмеженого розуму; вона велить нам домагатися ясності і точності скрізь, де йдеться про наукове обґрунтування... вона учить нас переглядати численні поняття, які використовуються в точних науках без проникнення в їхню глибину» [1, с.88].

Оволодіння філософськими знаннями, насамперед, розвиває теоретичні здібності людини, які необхідні для будь-якої галузі знань. Ф. Енгельс зауважував, що немає кращого способу розвинути теоретичні здібності, як вивчати історію філософії. На жаль, і тут існують в нашій освіті складнощі та стереотипи. На наш погляд, вивчення філософії студентами повинно починатися не з загального теоретичного курсу, а з вивчення саме історії філософії. Це дало б можливість уникнути ситуації, коли на студента другого курсу звалюється великий об'єм інформації з високим рівнем абстракцій, що об'єктивно ускладнює засвоєння матеріалу. Вивчення історії філософії створює можливість рухатися по тому шляху розвитку мислення, його здатності до узагальнень, яке пройшло людство, рухаючись від простого до складнішого, від конкретного до абстрактного. Крім того, це дозволяє розкрити той соціально-культурний контекст, в якому зароджувалась та чи інша філософська ідея. Все це допомогло б поступово підготувати студентів до сприйняття складних філософських тем, які потребують досить високого рівня теоретичної культури.

Загальний курс, очевидно, доцільніше було б читати для магістрів та аспірантів, оскільки в їх науковій роботі необхідне знання філософської методології. Що ж стосується спецкурсів, то останні не повинні передувати історії філософії та загальнотеоретичному курсу. Всілякі експерименти та новації в цьому плані повинні враховувати думку спеціалістів в галузі філософії, інший розвиток таких реформацій, чи то пак «оптимізацій» є непрофесійно прийнятним рішенням.

Ще один аспект, який на наш погляд, є важливим у викладанні гуманітарних дисциплін і філософії зокрема. В цих дисциплінах вагомою є аксіологічна складова. То ж постає питання: чи викладач повинен виховувати студентів у дусі своїх власних світоглядних переконань, чи важливіше все-таки навчити їх вчитися, самостійно, творчо, критично мислити? Звичайно, філософське знання не може не включати особистісного моменту, і цілком зрозуміло, що викладач повинен мати свої переконання. Але при цьому навіть виклавши своє відношення до тієї чи іншої проблеми, він зобов'язаний показати її

складність і неоднозначність вирішення, не нав'язуючи свої переконання, а стимулюючи думку студента на пошук вирішення проблеми. Це стосується не тільки філософії, а й політології, історії та ін. Дисципліни соціогуманітарного циклу зазнали найбільшого ідеологічного тиску в радянський період і важко звільнюються від ідеологічних стереотипів, то ж не виключено, що і ми, викладачі не є носіями **абсолютної** істини, що стосується оцінок, тим більше, коли йдеться про складні соціально-політичні реалії.

Стосовно індивідуального підходу в освіті. На словах це ніби розуміють усі. Але коли доходить до справи, то робиться все навпаки. Який може бути індивідуальний підхід, коли об'єднуються в один лекційний потік не тільки студенти різних факультетів, але подекуди й різних курсів. А, враховуючи той факт, що часто це досить великі потоки і до того ж аудиторії не пристосовані для такої кількості студентів, то про які можливості індивідуального підходу йдеться?

І, звичайно, не може бути й мови про скорочення годин для вивчення гуманітарних дисциплін, об'єднання декількох дисциплін в одну і т.п. Така «економія» на дисциплінах, які формують особистість дорого обходиться у майбутньому. Не даремно ж говорять, що скупий платить двічі. Кращою економією було б не скорочення витрат на основних суб'єктів освітнього процесу (викладач-студент), а скорочення чиновницького апарату в освіті, бо поки що реформи, які здійснюються призводять не до поліпшення ситуації в освіті, а до збільшення кількості циркулярів, документації, перевірок, а отже, і до зростання витрат на утримання чиновників.

Втім, зрозуміло, що необхідно враховувати і навантаження студентів, яке збільшується майже щороку. Чи рахував хто-небудь можливості виконання великої кількості лабораторних, курсових, рефератів, які повинен студент виконувати, маючи по 3-4 пари в день? Можливо, треба проаналізувати чи немає тут резервів для зменшення навантаження. Але при цьому не шукати найпростішого шляху – «оптимізувати» навчальний процес за рахунок гуманітарного циклу. Загальновідомо, коли студент закінчує навчання і потрапляє на роботу, навіть за обраним фахом, йому багато чому треба ще навчитись, а подекуди і перенавчитись, власне, вчитися постійно, бо неможливо навчити за 5 років професійній діяльності на все життя. Це пов'язано з тим, що отримані студентом саме прикладні знання найшвидше застарівають, а тому необхідна постійна самоосвіта. Таким чином, очевидно, проблема не в «засиллі» гуманітарних дисциплін, які ніби то заважають і перевантажують студента. Тут, мабуть, якраз доречно придивитись до досвіду європейських

університетів. В більшості з них кількість аудиторних годин невелика, студент отримує завдання, необхідні консультації, методичні посібники і самостійно готується до здачі курсів. З іншого боку, і аудиторне навантаження викладача значно менше, а значить, з'являється можливість по-справжньому займатися науковою і методичною роботою. Можливо, тому в цих університетах і виростають Нобелівські лауреати, такі бажані для нас? Скептики можуть заявити, що зменшення аудиторної роботи потягне за собою те, що наші студенти взагалі не будуть вчитись, а чиновники отримають гарний привід скоротити викладацький склад. Так, звичайно, ця система організації навчального процесу дає результат тільки в тому випадку, коли є справжня мотивація до отримання якісної освіти з боку студента, а з боку держави – розуміння значення освіти в суспільному житті. Тим, хто здійснює реформи в освіті треба нарешті зрозуміти, що те, погодинне навантаження і той рівень оплати праці викладача, які існують негативно впливають на якість освіти і виховання студентів. Як слушно зауважує С. Плаксий: «Вечно замотанному, уставшему, мало интересующемуся новинками культурной жизни, плохо одетому, неудовлетворенному материальным положением преподавателю очень трудно быть авторитетом для студента...» [2, с.9]. Хіба з такого викладача виросте Нобелівський лауреат? Звичайно, і в таких несприятливих умовах є ще люди віддані освіті, але одним цим кризу в освіті не подолати. Хіба не зрозуміло, що змінити ситуацію на краще покладаючись на жертвенний ентузіазм неможливо, бо ці зусилля нагадують Сізіфову працю. Потрібно запроваджувати об'єктивні механізми стимулювання і розвитку освіти, які б сприяли цьому ентузіазму.

Література

1. Твардовський К. Про гідність університету / К. Твардовський // Філософська думка. – 2006. - №5. – С. 79-90.
2. Плаксий С. Парадоксы реформирования российского высшего образования / С. Плаксий // Alma mater. – 2005. - №10. – С. 3-11.